

Kramerius 5

Digitální knihovna

Podmínky využití

Knihovna poskytuje přístup k digitalizovaným dokumentům pouze pro nekomerční, vědecké, studijní účely a pouze pro osobní potřeby uživatelů. Část dokumentů digitální knihovny podléhá autorským právům. Využitím digitální knihovny a vygenerováním kopie části digitalizovaného dokumentu se uživatel zavazuje dodržovat tyto podmínky využití, které musí být součástí každé zhotovené kopie. Jakékoli další kopírování materiálu z digitální knihovny není možné bez případného písemného svolení knihovny.

Hlavní název: **Časopis Musea království Českého**

Vydavatel: **Matice česká**

Vydáváno v letech: **1855-1922, 1858**

Číslo ročníků: **32, 2**

Číslo výtisků: **32, 2**

Datum vydání čísla: **1858**

Identifikátor ISSN: **1210-9746**

Stránky: **273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286**

známe jen malý ledovec v jižním Španělsku na Sierre di Gredos ve výšce 3000 metrů. V Maloasii, jak v celém středomoří se o ledovcích neví, neboť tu nikde dosti sněhu neleží. V Kavkaze našel náš krajan prof. Kolenatý na Kasbeku (jenž 5037 metrů dovršuje) několik ledovců menších (Čohaň, Zminda, Desdaroki). Ve Vnitroasii pro sucho o ledovcích řeči býti nemůže, zato se jich v Himalaji mnoho vyskytuje, jež Jacquemont v Kašmíru, Strachey v Kumaonu a Ghurvalu, Hooker a Thomson v Sikkimu a Ladaku viděli, a bratři Schlagintweitové v očekávaném díle svém asi nejlépe popíší. Pro sucho je rovněž málo ledovců v Andech Ameriky, víme jen o jednom v osamělé Nevadě de Sta. Marta (ve výši 5500 m.). Jsou-li v antarktické Americe skutečné ledovce, aneb jen pole sněžná, nelze tvrditi. Nejdůležitější ledovce po Alpských ohledem vědeckého skoumání jsou Norvěžské, jež Buch, Wahlenberg, Naumann, Forbes atd. ohledali. Jest jich znamenité množství, tak na př. spisovatel toho článku sám takový malý, jak se zdá nepopsaný, na Dovrefjeldu jen 10 minut od silnice a pošty Fokstuen užíval. V Justedaalsku ledovec Nypaardský až do 344 metrů sestupuje. Vnitřek Islanda, Spicberg, Gron pokryt jest velkými ledovci, které až do moře sahají. O jejich důležitosti pro Evropu jinde promluvíme.

Uherské město.

(*Ďarmoty*.)

Národopisný obrázek od Bož. Němcové.

Ďarmoty Balaššovské jsou stoliční město Novohradské stolice a leží mezi Vacovem a Lučencem na levém břehu Iple v pěkném údolí. — Od Vacova přes Betság, Vadkert na Ďarmoty, a od Ďarmot přes Lučenec vede silnice do horních stolic Slovenska.

Balaššovské jmenují se proto, že patronem jeho byli páni Balaššové, mocný to někdy rod, nyní držitelé hradu a panství Modrý Kámen řečeného. Od koho město Ďarmoty založeno a jakou mělo historii, udati nemohu, nemajíc k tomu dostatečných pramenů. Povídá se, že bylo již za časů Jiskry opevněné. Když Turci tamějších krajin dobyli a v nich se osadili, bylo v Ďarmotech sídlo pašalika, a město bylo prý dle starých pověstí dvakrát zdmi obehnané a po turecku vystavěno, jakož se i o jiných městech povídá, jichž Turci dobyli a osadili. — V Ďarmotech se dosud jmenuje horní část města velký a dolní část malý *tában* *), což se udrželo ještě z dob tureckých, a tolik co oddíl znamená. Posavad

*) *Tában*, na tábanu, der Boden. V Budíně je též díl města *tában*; bydlí tam nejvíce Srbové a říkají mu po německu *Raizenstadt*.

za jednou postrannou ulicí, blíže břehu Iple, viděti kus staré bašty. Ďarmoty počítají 8000 obyvatelů, mezi těmi dva tisíce Židů, deset rodin Srbů, málou část Cikánů; ostatní obyvatelstvo jsou Slováci. — Náboženství je míchané, katolické a luteránské. — Město je dosti výstavné proti jiným městům na dolních Uhřích. Široká hlavní ulice, táhnoucí se uprostřed města, je spolu i náměstím; od ní vybíhají ulice a uličky v pravo k Iple, v levo do polí. Horní část města je výstavnější. Na horním konci ulice je dům stoliční, výše něho čtyřpatrová, do čtyřhranu stavěná *temnice* (vězení), zřízená dle pensylvanského systému, dle něhož se ale nikdo nespravuje. Je tu na 300 vězňů. — V téže části horní ulice je kostel katolický, zastíněn vysokými akaciemi, fara, škola katolická, městský dům, pěknější krámy kupecké, *hrdé sklepy*, jak je Slováci nazývají. — V pobočných ulicích jsou dvorce zámožnějších měšťanů a pánů, též ústav dívčí, v němž *mnišky* vyučují; je zřízen jako klášter. — V poboční jedné ulici je kostel luteránský, stojící na zvýšeném místě, stavěn v slohu gothickém, okolo něho jsou staré lípy a zelená pažit; při něm je i fara a škola luteránská. — Uprostřed hlavní ulice je kostel řecký; vystavěli si ho i udržují tamější Srbové, nejvíce zámožní kupci. — Také Židé mají svou modlitebnu. — Nejzáje v ulicích jsou chyše gazdovské.

V seřadění domů nepanuje dokonce žádná symetrie, každý stavěl jak se mu líbilo, na to se nebralo prázdného ohledu, zdali jedno stavení o kus dále do ulice postaveno než druhé, a je-li vyšší nebo nižší o kus; je viděti nejbídnější baráky i v hlavních ulicích. — Domy za posledních let stavěné bývají jednopatrové s většími a více okny do ulice, starší domy měšťanské i panské jsou ale naskrze nízké, a nemají mnoho oken do ulic ani veliká; na oknech všude okenice buď starodávné, nebo jalousie, které obyčejně po celý den v létě zavřeny bývají a teprv večer se otvírají. Také zhusta u oken do ulice mříže vidět. Jizby bývají velké a nábytku mnoho a někdy skvostného; v starších domech viděti nejvíce dubový, začasť i pěkně vykládaný, dle starého spůsobu. — V jizbě, kde se jí a přes den sedává, nesmí chyběti krb; obyčejně je u velikých kamem ve zdi. Bez ohně v krbu by v zimě ani v jizbě veselo nebylo. Před každým panským stavením je na straně do dvora, kde se obyčejně do obydlí pánů vchází, předloubí na sloupech spočívající; dle toho se každé panské stavení pozná. Ve dvoře jsou komory pro dvorní čeládku, konírny, chlévy, kolna atd. Obyčejně je takový dvorec kol kolem ohrazen, a při něm zahrada ovocná i květná. Dřevnější časy páni na zahrady mnoho obětovali, i zahradníky si drželi. Nejvíce se o zahradu páni stará.

Krom některých panských domů a dvorců z cihel a kamene stavěných, jsou všechna stavení jen z měkkých *těhel* (vepřovic). Selské chalupy a menší baráky bez základu, jen na nízké podzidky;

střecha buď šindelová, buď došková. Komíny u selských stavení nejvíce dřevěné. — Mnohý gazda, když si chce novou chyši stavět, dá si narobit od čeládky, nebo koupí od cikánů těhly, a vystaví si ji sám, třebaš nebyl zedníkem. Okna mají maličká, obyčejně jednu dvě tabulky skla, nebo čtyry malinké, do rámce vsazené. K otvírání tato okna nejsou. Při stavění chyše se hned s rámcem do zdi zasazují, dvéře se také o jarmoku hotové již kupují, a tak je taková chyše brzy celá hotova. Uvnitř je *pitvor* (předsín) s ohništěm a po stěnách visí sprostší *riad* (nádobí hliněné). S jedné strany pitvoru je *izba*, z druhé srub čili komora, kde hospodyně šaty, poživu a rozličné věci mají. V izbě je veliká pec, která bez mála třetinu izby zabírá a z hlíny jen uplácána je. Kdo ji pořádně staví, udělá nejdřív z dřevěných obručí formu pece, obyčejně je jako vysoká, nahoře trochu plochá homole; tu obručovou vazbu postaví na nízkou podzidku a potom ovaluje hlínou, s plevami smíchanou, každou jednotlivou obruč tak tlustě jak třeba. Když je dřevěná vazba dosti tlustě hlínou oplácána a při vrchu zavřena, urovná se, ještě jednou potře hlínou, očistí a naklade do ní oheň, který v ní dva i tři dni hořeti musí, než hlína vyschne a stvrdne. — Po vytopení se pec uvnitř vymaže a zevnitř obilí. Topení je z venku. V peci té peče se chléb a v zimě topí. Drží dlouho teplo. — Mimo pec je v izbě lože, strakatými poduškami pyramidálně vystlané, jedna neb dvě malované *lády* (truhly), *sudeň* (police), stůl a několik židlic, někdy jen hrubě stesaných. — U katolíků po stěnách v průčelí obrázky svatých, a při polici nádobí visí, u Luteránů jen velmi čistě chované nádobí rozličného druhu, ve zvláštní almárce pak, neb stolku, aneb i za příčným trámem ve stropu bývá bible. — Podlaha je z hlíny utlučena jako mlat; na svátky se postele senem. U možnějších viděti i *desky*. Při stavění je chlév na krávy, chlívek na ošípané, otevřená kolna na pluh a vozy, a leda ještě studně s váhou a okovem; stodol není, poněvadž se obilí nemlátí. Ohraženo je každé stavení nízkým, buď z hlíny splácaným, buď živým plotem. — Bývají také i u *sedliackých* chyší sady, ale žel bože! jak pěstěné. Pod okny u přístěnku *lávka*, buď jen z hlíny splácaná, ani drnem neobložená, aneb kus klády. Ve městě jsou pořádné lavičky přede dveřmi, neboť je to způsob, jak se setmí, že vycházejí gazdiny ven, a na lávkách sedíce *shovárají*. — Velmi čistotné jsou gazdiny cikánské, a největší nepořádek a nečistota panuje mezi Židy. V ulicích pobočných jsou baráčky, které se pazdernám podobají a nikoli obydlí lidskému, a přece v nich mnohdy četná rodina bydlí. V čas *pluště* (dešťů) stává se, že takový hliněný barák rozmokne; není to řídký úkaz. Majetník nechá tu hromadu hlíny ležet a vystaví si vedle ní jiný barák, to ho nestojí tolik práce, jako kdyby měl tu hlínu odvážeti. V staveních z těhel drží se velmi rádi *mravenci* a nedají se vypudit. Obyčejně jich

není vidět, ale jak se přinese něco sladkého, ovoce, cukr a dokonce med, v okamžení se hemží až černo, že neví ani člověk, odkud přišli.

Ďarmoty jsou po Uhersku známy, že je tam mimo Debrecín nejvíce bláta, což v skutku pravda. V čas plúští bláta po kolena, v čas sucha prachu nad kotníky; člověk neví, co je horší. V Debrecíně jsou alespoň lávky podél domů, aby lidé v bahně neutonuli, ale v Ďarmotech si takovéto všeobecné potřeby nikdo nevšímne; nechť každý hledí přebrodit se jak může. Proto musí i ženské vysoké boty nositi, jinak by za mokrého počasí ani přes ulici nemohly. Že tolik bláta, toť jest pro velkou nečistotu v ulicích, že se nikdy staré bláto nevyváží. Všecka smetí, stará sláma, makoviny, plevy, zeliny i zdechlina hodí se jen na ulici. Vidiš po ulicích celé hromady smetí, a na nich roste brambor, klas obilný, bob i někdy okurky; všude i v hlavní ulici tu jáma, tu kámen, že by jím ani chlap nehnul; to vše se přejede a obejde. Každá ulice má také svou obecnou kaluž, obyčejně v prostřed ulice. Do té louže vtéká mnohonácte stružek a struh z okolních domů, a když delší čas neprší a louž nemá žádného odtoku, stojí zkažená voda v ní, až se celá zelenem potáhne a zapáchá; ale to nikomu nevadí, ani kuškání žab v uličních kalužích.

Před božím tělem obyčejně zasypou služby močály, alespoň v hlavnějších ulicích, pískem, a shrabou ulice, ale za dva tři dni starý nepořádek. Kdyby uliční psi, jichž je v Ďarmotech množství, smetí neroztahali, a volové je nezašlapali a vítr neroznesl, musel by člověk, chtě po ulici jíti, dříve se prokopávati. Když potom několik dní prší, je po všech ulicích moře bláta. Největší močál je pod luteránským kostelem, odpola zarostlý sítinou. Okolo něho jsou nejvíce baráky Židů a nejchudšího lidu. Tam panuje zimnice celý rok. V letě vidiš tu před chyšemi u samého kalu choré na slámě ležeti a na slunci se vyhřívati. Že kaly tyto a nečistota po ulicích hlavní jsou příčina panujících tam zimnic, tomu nikdo nevěří, a proto se to také nevysuší. Když bývají již příliš veliké výmoly na hlavní ulici, kudy i silnice k Lučenci vede, vysílají se *rabové* (věznové) na správu cest. Ti nakladou do jam *čechiny* (chvůje), vyplní je pískem a to je celá správa; jak přijde deštiček, spláchne písek a holá chrastina vyčnívá z jam, že si v tom dobytek div noby nepoláme. Co ulice Ďarmotské poněkud krásí, jsou akacie porůznu rozsázené, zvlášt v máji když květou.

U samého města, konec cikánské ulice, za luteránským kostelem, jsou *cinteriny* (hřbitovy), luteránský a katolický. Mezi oběma vede cesta do polí do dědiny Patvarce. — Pri katolickém hřbitově u samé cesty měli svoje ležení diví cikáni. My u nás zvykli jsme viděti svaté pole v každé malé obci ošetřované a ozdobené všemožnou pečlivostí; hroby svých milých zemřelých má

každý v úctě. Tak tomu není v dolních stolicích Uherska, a málo v kterém místě najdeš hřbitov tak opatřen, jako na horním Slovensku nebo u nás. Aby hřbitov trochu dále od města byl a na příhodném místě, na to se nebere žádného ohledu. Tak i v Darmotech je při samém městě na blízku velkého močálu, že pro mokrost na některých místech ani pochovávat se nemůže, a jen dvacet kroků výše bylo by nejpěknější položení bývalo. Ohrazeny jsou hřbitovy, jakož i všude jinde, příkopem (*járkem*), který místy není ani tak široký ani hluboký, aby dobytek okolo chodící aneb se pasoucí na hřbitov se nedostal. Ovšem strana od hřbitova je osázena kustovnicí (*lycium*), z níž tam obyčejně ploty se dělají, které lid *živá pasieka* jmenuje, ale kusem je hustá jako plot, kusem nic. Hřbitovy ty podobají se hájům; tu stojí hromada stromů (skoro samé robinie), pod nimi chrastí, tak že člověk prolezti nemůže; tu zase stojí jednotlivý strom neb keř, a zase kus prázdného místa, na němž obyčejně nejvíce hrobů. O seřadění rovů není řeči, a jako na ulici, tak i tam, tu pahrbek, tu jáma. Je tam vidět i několik kamenných pomníků a železných křížků, ale z dřevěných křížků a vroubení obyčejně jen kusy, neboť ty před cikány neobstojí, záhy se jim to hodí na oheň. Zpomene-li milující srdce a ověncí-li hrob kvítím, je-li krásné, zajisté na něm nesvadne; jestli si je pasák za klobouk nedá, ozdobí se jím cikánka. Příroda jedině zdobí nejpěkněji opuštěné tyto hroby. Časně z jara obloží je zeleným pokrovcem a na ten sází jiné a jiné kvítí od jara do jeseně. Tu na nízkém rovu místo pomníků keř šípkový, na jiném *orgovan* (modrý bez), neb husté loubí *svitu* (*clematis*), jehož hebké větvičky od keře ku keři se pnuce pěkné oblouky tvoří. Tu zase pokryt jest rov květučím *brlienem* (barvínkem), ozdobou to nevěst; a kde ani kříčku zeleného, kde i tráva uvadla, tam červená se vysoký bodlák, aneb *dzievana* (*divizna*) šedý svůj list rozkládá po rovu, štíhlý zlatokvětý prut vypínajíc do výše na místě křížků neb studeného kamene. Vysoko pak nad hroby klenou se ratolesti pěkných robiní, obsypaných v máji tisícerým bílým a růžovým květem. — Na luteránském hřbitově je dřevěná bouda, měla to snad býti márnice, ale prozatím slouží v čas nechvil cikánské rodině za skrov, kostnic jsem nikde neviděla, bezpochyby že se kosti nevykopávají. Ptáš-li se, proč si hřbitovy neohražují, odpoví ti Maďar: „Jest to způsob židovský — ale Maďar miluje volnost a svobodu i po smrti!“ — Slovák poví: „Ne proto, ale že by se mu nechtělo o soudném dnu přes zeď lézt.“

Živnost.

Jako vůbec v nižším Uhersku domácí lid více hospodářstvím než obchodem a řemesly se živí, tak i v okolí Darmotském. —

Obyvatelstva na prostrannost půdy není mnoho, na 75 %₁₀ □ mil, jež Novohradská stolice má, počítá se 190,310 duší; — země i při špatné správě, dává přece hojnost všeho, — že kdyby i popel zasil, říkají lidé, žito z něho zroste, a tak každý tolik poživý má, kolik na rok potřebuje, i odprodati může, pakli by chtěl. — Nádhra mezi obecným lidem nepanuje v ničem, jak praděd jejich bydlel, tak posud vnuci bydlí, jak on se nosíval, nosí se oni, co on jídal, jedí oni, a co on dělával, dělají také doposud. Majíce tedy tolik, co potřebují, necítí nutnost vyhledávat si prostředků k lepšímu všeho zužitkování, a protož také nepracují leč tolik a to, čeho jim nevyhnutelně třeba k živobytí. Maďar už dokonce jen tolik, co musí. — Proto také obchodníci a řemeslníci nejvíce cizí jsou, zvláště některá řemesla a živnosti. — Tak mají hostince (Neudég-fogádo) skoro všude po Uhřích Němci a Slováci, krčmy a vinopalny jen Židé najmuté (v arendě). — Za minulých časů měli páni na svých gruntech následující práva: vaření a vyprodej piva i pálenky, hostince a krčmy, krámky kupecké po dědinách, sekání masa a užívání mlýnů. Jen páni stavěli pivovary, vinopalny, hostince, krčmy, mlýny a jatky, a ty pak pronajímali (do arendy dávali) tomu, kdo dal víc. Tudy skoro všeobecně vinopalny, krčmy a krámky kupecké do rukou Židů se dostaly, hostince najímali Němci a Slováci, na pivovary Češi neb Slováci přišli, mlýny Slováci, a nejspíš ještě jatku Maďar najmul, neboť řemeslo řeznické jediné je, na které se dá. — Dármoty od mnoha let již patřivaly pod patronat dvěma páním, hraběti Zichy'mu a baronu Balaššovi. Prvnějšimu připadla polovice co dědictví po ženě, rozené Balaššové. — Proto se jmenují také hostince v hlavní ulici, naproti sobě stojící, jeden podlé Zichy'ho, druhý podlé Balašše, a tak dělily se o všechna práva. — Jatky jsou též jen dvě, což málo je na tolik obyvatelstva, když se pomyslí, že i chudý skoro denně maso jídá. — Nejlépe to viděti každé ráno, když se čeleď sejde pro maso, obyčejně všickni najednou. Do půl ulice jich stojí před jatkou, a jeden křičí víc než druhý, a každý chce býti první. — „Tri funty hoveziny!“ křičí Slovačka, a hned ji překřikuje Maďarka „ét funt barany hús!“ — a takový křik a rámus je každý od boha den, a někdy se pranicí končí. — Toho si *mesar* pranic nevšímá, pomalu odsekává maso kus za kusem, odbývá koho chce, a když se na něj s košíky dobývají, položí sekeru a neseká, dokud neumlknou, anebo začne termetelovat a hrozit, že zavře jatku a odejde.

Kupci, mající pěkné krámy a rozličný tovar*), na váhu i na míru jsou naskrze Srbové; — obecný lid nazývá je Ráci, (Maďar je *Görök* jmenuje). Panuje přísloví „že žid přelstí křesťana, cikán žida, ale Rác že přelstí deset cikánů.“ — Jsouť co kupci věhlasní,

*) *Tovar* je všecko zboží kupecké, a zboží je vlastně jen *obilí*.

a naskrze lidé zámožní, požívají vůbec veliké vážnosti u všeho obyvatelstva. — Ačkoliv každý jak maďarsky, tak slovensky a mnohý i německy umí, přece mluví mezi sebou jen srbsky. Také děti po srbsku vychovávají. Jak jim synové odrostou, posílají je do Peště, do Somboru do učení na kupectví, a kteří do škol jdou, mimo Pešť do Karlovic neb Nového Sadu. V krámech mívají za pomocníky Srby. Také v manželství nevstupují s jinými, při čemž by dokonce i náboženství jim překáželo. —

Mimo kupce jsou i holiči (barbíři) Srbové; barbír je velmi důležitá osoba, druhý po lékaři, neboť on neholí jen hlavy a brady, ale zastává i službu hojiče dle práva starodávného zvyku. Trhá zuby, sází pijavice, baňky, sází dětem *drobnice* (neštovice) místo lékaře, zavazuje rány, jichž nejvíc od potlučení koňů bývá, a o jarních trzích si lidé dvéře podávají, aby jim *žilú sekal*. Je víra u obecného lidu a ba i mnohých moudrých lidí netoliko v Uhřích, že si má každý člověk dát krve pustit, zvlášt na jaře, aby předešel rozličné nemoci, které všechny od krve pocházejí. — Protož z jara staří, mladí, neptajíce se či to dobré, či nedobré, pospíchají jen k *barbírovi*, aby jim sekal žilu a krve pustil do vůle, čím víc, tím lépe. Byla jsem očitým svědkem, že holič v Ďarmotech mladému muži, který všecek kvetoucí k němu byl vešel, tolik krve pustil, že omdlel. Když ho vzkřísil, povídal mu, aby si z toho nic nedělal, že to neškodí, že nedostane alespoň žádné nemoci. — Toho si nikdo nevšimne, ač se to děje před očima krajského lékaře; je to již zvyk! — a kdyby i některý sedlák z toho smrt měl, nevidáno, byl to jen sedlák. Dle zákona holičského pořádku v Levicích (Lévenz) od r. 1700 musel každý tovaryš, který chtěl za mistra přijat býti, udělati dříve mistrovský kus, uvařiti šestero mastí a sice: 1. Deak villum magnum. 2. Sperment ranarum. 3. Máz dobrého Aegyptiacum. 4—5. Zelenou a žlutou masť a driak malinový. 6. Masť bílou. — K vyvedení mistrovského toho kusu dostal lhůtu 14 dní. Mezi tím časem kdykoli k vaření těchto lekvarů přikročiti chtěl, dříve pořádek svolati musel a pořádným obědem mistry uctiti. Jestli se mistrům obědem nezachoval, musel zaplatit 12 zl. pokuty. Za nepodaření mistrovského kusu také 12 zl. Potom musel vystrojiti hody a co možná nejlepšími jídly mistry uctiti; za nepodaření hostiny musel dát pokuty 24 zl. Druhý den po hostině složil přísahu na zákon cechovní, a musel každému mistru dáti dukát. Pomocník musel vždy býti mistrovi k poručí, a pod pokutou 3 zl. nesměl z domů vzdáliti se bez povolení mistrova. Při pořádkových schůzkách byla povinnost nejmladšího z mistrů, dávatí pozor na starší mistry, když by se opili, aby nedělali křiků; a druhý den musel jim o všem zprávu podati. Také bylo všem mistrům i tovaryšům přikázáno, každou neděli do kostela jíti, pod pokutou mázu vína. Také určitou taxu měli za některá léčení. Když byl pacient

těžce raněn, nesměl se ho mistr dotknouti pod pokutou 4 zl., dokud nesvolal celý pořádek; k těžkému léčení patřilo porouchání čelistí, plecí, uřezání ruky neb nohy. Když si netroufal holič pacienta léčiti a pořádek k němu svolal, musel pacient pořádku 1 zl. platiti. Při porušení mozkové blány svolal se také cech, a pacient musel hned za rozštípení lebky tolar zaplatit a druhý den při ohledání zase tolik (totiž, jestli pod katovskými jich rukama nezemřel). Když raněný od jednoho zavázati si dal ránu, nesměl ho už druhý do léčení přijmouti pod pokutou 2 až do 12 zl. Taktéž za vábení k sobě pacientů platila se pokuta od 2 do 4 zl. Kdo při otevřené pokladnici (ládě) zaklel, zaplatiti musel 2; kdo při zavřené, 1 zl. pokuty. Mistry do cechu zváti chodil jeden z tovaryšů, a na znamení, že od staršího poslán je, musel břitvu při sobě nositi a každému mistru ji předložiti. Doposud se barbír k honorací města počítá.

V Uhrích nejsou řemesla po venkovských městech, zvláště na dolní zemi, tak hojně zastoupena jako u nás. Příčina snad v tom leží, že tamější lid mnohem méně potřeb má než u nás, vyjmouc možnějši a vyšší třídu; zvlášt selský lid mnohem skromněji žije, a nedá řemeslníkům a obchodníkům tolik utržiti jako u nás. Co potřebuje pro dům i svou osobu, dílem se doma udělá, dílem na výročních trzích koupí od domácích průmyslníků slovenských. Tak se přiveze na trh všecko dílo kolářské, stolařské, bednářské, skříně, lžice, vřetena, vařečky, i *mažjary**) dřevěné, ze Zvolenska a Gömörska, z dědin pohořských mezi lesy, kde se to vše dělá, a po trzích daleko do země rozváží. Kolářů je mnoho v Novohradské i v Gömörské, kteří kované i nekované vozy zhotovují a rozložené na trh přivázejí. Někdy není na takovém lehkém vozíku ani lot železa a nezřídka si ho gazda sám udělá, jakož i všecku tesařskou a mnohdy i zednickou práci. *Murárove* (zedníci) jsou jen více pro město. Kovář je v každé skoro dědině, ačkoliv mnoho co dělat nemá, neboť koně se jen kovají, když na delší cestu jedou. Pokryvače také sedlák nepotřebuje, nechť už došky nebo šindelem kryje. Věci od železa, nože, kosy, kince, lemeše, to vše se přiveze z Gömörské. *Hrnčiarů* je mnoho v Novohradské, M. Hontě, Zvoleni, kteří na dolní zem jezdí, dílem po trzích, dílem prodávající po dědinách na *výměnu* za zrna. Za žejdlíkový hrnek žejdlík žita neb pšenice. Na ten způsob i ovoce prodávají ovocnárky od Krupiny. Tak i *voskáři* po dědinách od gazdin vosk za jehly, stužky, prsténky a podobné věci vyměňují a do Pešti zavázejí.

Kůže vydělávají se pěkně v Gömoru a v Trenčinsku, zvláště korduan černý a červený na čizmy. Jeť i mnoho *krzňarů* (kožišníků) a *uzdárů*, poněvadž sedláci i selky v zimě — někdy i vletě — kožichy nosí, kožená kožišinou podšitá oplecka, a vesměs opasky

*) moždíře.

Široké selské klobouky, *kalapy*, přivázejí na trhy kloboučníci Radvonští v dlouhých sudech jako v troubách jeden do druhého strčené. — Sukno hrubé, mocné, tak zvané halenové, z něhož sedláci mají kabanice, širice a gatě zimní dělá se nejvíce v Gömöru a Nitran-sku. Měří se na *siahu*. V starých listinách jmenuje se *pertyka*. Ostatní oděv je u muže i žen, mimo vlněné nedělní sukne a některé dívčí okrasy, jen z plátna konopného, a kde len se daří, jako v Liptovské, z lněného. Toto odvětví hospodářství je úplně v rukou žen, od zasetí až do ušití. Není to řídký úkaz na Slovensku, viděti i měšťanskou dceru za *krosnem* (stavem) aneb dokonce u přeslice seděti. Doposud smějí se tkáčům, že je chlapa nehodno, učiti se ženské robotě. Čipky (krajky) přivázejí Zvolenští čipkáři na jarmarky; pěkné, tenké plátenko na tílka (hoření díl košile) Liptováci a Oravci, *malovaný ručník* (strakatý šátek) se koupí trebas u žida. Mnoho se nosí, zvláště ženy, z modrého plátna, jež se také na jarmarky přiváží a druhdy na mnoze v Bystřickém okolí barvilo. V krajině Ďarmotské jmenují takové modré plátno *svetlo*, (koupila som čtyry ryfy [lokte] svetla na fertušku). Tak i šmolku, modrý kamínek a každou podobnou barvu svetlo zovou.

Čizmy, jež nosí ženy i muži vesměs, šije *čizmár*; pro pány a paní šije obuv *šuster*, obyčejně Čech nebo Moravec. Tak je i *hrubý krajčier*, co šije kabanice, širice a gatě pro sedláky, a *panský krajčier*, co šije oděv pánům a paním; bývá též vždy Čech, jen že se nikdy za Čecha nevydává. Obyčejně, dokud nepochytil trochu maďarčiny, vydává se alespoň za Němce; jestli mu i na rozum padne, dát si maďarský štít, přivěsiti k jménu českému maďarskou koncovku, potom je hotový *Madár ember*. Jak je mistrem, již sám nepracuje, ale každý den jde do *kavéházu*, a *robí parády*, jak Slovák říká. V společnosti se panský od hrubého krajčího a šuster od čizmára liší, ale proto patří do jednoho cechu. Za starodávna bylo řemeslo čizmářské v Slavonii v opovržení, že si gombářský*) tovaryš nesedl v hospodě vedle čizmára. Čizmáři v Staré Turé museli při vstoupení do cechu složit 20 zl. a *poriadnou hostinu* přistrojiti, z dvacatera jídel, která se od pořádku ustanovila. Kdyby právě *kantry**)* padly na ten den, tedy dvacatero jídel postních, ale prý, kdyby ryb právě nebylo, že se může třeba *morjak***)* upéct. Také měli přikázáno v cechovním zákonu, aby když o pohřbu rakev nesou, neutíkali, ale zvolným krokem šli. Do schůzek aby vždy učesaní, umytí a pořádně přistrojení přišli, mnoho nešňupali, a šátky aby nenechávali z kapsy ven viseti. Musit tedy ta rychlost od starodávna již v ševcovské nátuře ležeti, neboť i v Čechách přísloví: běžiš jako švec na jarmark. Také měli v cechovním zákonu,

*) Knoflíkář.

**) Postní dni.

***) Krocan.

že se musí každý mladý mistr do roka oženiti; který se do roka neoženil, platil 2 zl. pokuty; pokuta se každý rok o dva zlaté zvyšovala, dokud se neoženil. Podobná pokuta byla i u jiných řemesel zavedena, a říkali tomu „bejčí peníz“ (maď. bikapénz). Za dřívějších časů ale nemohli asi krejčí parády robit; toť pořádkový zákon krejčů Filekovských od r. 1674 ukazuje. Od dvou hodin s půl noci až zase do devíti večir museli pracovati, a dostávali na týden 12 uherských. Šití ale v neděli bylo pod pokutou 50 uherských zapovězeno. Krejčům v Sv. Benediktu zapovídá se v pořádkovém zákonu od r. 1718, aby žádný do cechu bos nepřišel, ani ozbrojen, pod pokutou 4 vídeňských.

Vyučení stolaři, zámečníci (*šlosiar*), soustružníci (*tokár*), klempíři (*plechár*) a hřebenaři jsou nejvíce Češi a Moravci. Medovníkár (*pernikár*) je v každém městečku, obyčejně i cukrář; Maďar má rád sladké lahůdky, a Slovák medovinu, kterou zvláště dobrou v Gömörské dělati umějí. — Také medovníky Gömörské jsou vyhlášeny, a špatný by to jarmark byl, aby nebylo medovníkářů. Pekařů je za to málo, zvláště v Darmotech, proto že se v domácnostech větších denně čerstvé bílé pečivo peče, a obecný lid má dostatek chleba. Maďar má rád chléb pšeničný vysoký, bílý a měkký, Slovák raději žitný. Obojího je každodenně na trhu dostatek. Ob den přijíždějí Vacovské pekařky (*selky*) a přivázejí na voze chléb, krásný, bílý jako země, který buď v celosti, buď na kusy na voze prodávají. Černý chléb přinášejí okolní selky; po celý den mají ho na lávkách vyložený, a když neprodají, zůstanou na voze přes noc, až druhý den doprodají. Každý, kdo chléb koupiti musí, koupí od těchto žen, a proto mají pekaři malý odbyt. Nesmím zapomenouti *oblokára*, osoby to někdy velmi žádoucí. Jeť i sklenářů ve městech, ale jsou to nejvíce Židé, a více obchodníci se sklem, než řemeslníci, ač i za dobré zaplacení okna zasazují. Ale gazdinky, když se okno rozbije, raději je papírem zalepí, a čekají, až slyší na ulici volati „Dajte spravovať obloky!“ Tu z oken a dveří na něj volají, a on každému poctivě poslouží, pánům i sedlákům. Jsou to nejvíce Oravci, ježto do Novohradské i dále na dolní zem chodí. Krosnu se sklem na hřbetě, hůl s sekerou v ruce, krpce, plátěné nohavice, hnědou halenu na bedrách, kulatý klobouček s bílou šňůrkou na rusé hlavě, tak chodí po městech a po dědinách až na dolní zem. Drátaři nejsou v dolních stolicích Trenčané, co do Čech chodí, ale Rusňáci; mají celý hnědý oblek jako kapucíni. Když se za čas jednou roznese po dědině pronikavý hlas píšťalky, shánějí gazdinky kde jaký hadr — a na dvoře octne se *hadrár*, píšťalku na šňůrce kolem hrdla zavěšenou, na hřbetě *orece* (pytel) a v tašce jehly, nitě, náprstky, olověné prsténky pro děti, začez hadry vyměňuje. Mlynářství je v Uhrích na nízkém stupni, a takých mlýnů, jako u nás v Čechách, v Uhrích nevidět. — Mlýny

i na velkých vodách, Tise, Dunaji, jsou na jeden, dva kameny. — Na mnoze jsou ještě mlýny ve městečkách, jež kůň táhne, a leckdes po dědinách i ruční. — Mlynáři jsou obyčejně sedláci, a vždy jen nájemníci mlýnů, poněvadž mlýny pánům patří. — Tak jsou i větší pivovary jen na komorních panstvích a ve velkých městech, ostatně jen malé, na tři, čtyry sudy. — Větší obyčejně Bavoři v nájmu drží, malé židé a někdy Čech neb Moravec. — Vůbec je ale pivo špatné a málo se pije, dokonce na dolní zemi, kde víno panuje. Mnoho pálenky se pálí, žel bože přemnoho! — Arendatoři velkých pálenic jsou naskrze židé, jakož i všechny krémy v nájmu drží. — Běda sedlákům, kde žid krčmářem, kramářem, páleníkem! — Také se mnoho pálenky po domácku pálí, zvláště po dědinách; — kdo si ji chce doma dělati, žádá za dovolení u své vrchnosti, a složiv 2 zl. daně dostane dovolení, tolik, co by pro dům spotřeboval, si napáliti.

Právo to doposud trvá, jen že musí nyní u berního ouřadu se ohlásiti, akcís zaplatiti, a smí jen z vlastního obilí páliti a nic více než dvě vědra. — S pálením pálenky zabývají se nejvíce slovenské gazdiny, a dělají pálenky ze žita (nejobyčejnější), ze sliv (slivovica), z broskových jader (*persika* zvanou), z chabzí, (*sambucus ebulus*), z boroviček (jalovce) a z trnek, velmi trpkou, která se pro vytrávení žaludku pije. — Je to veliká čest pro gazdinu, když umí dobrou slivovici, persiku a jiné ty pálenky upáliti. Slovenky jsou vůbec velmi pracovité a vtipné. Nejen že hospodářství tak rozumějí, jako jich mužové, s kterými zároveň pracují, a že skoro celý oděv samy si napředou, utkají, ale ony si ho i ušijou a *naresi* (ozdobí) velmi pěkně, zvláště košile. — V Novohradské je mnoho mokřin, zarostlých sítinou; z toho pletou (též nejvíce ženské) pěkné košíky malé, jež *šiatryky* zovou. — Také dyňové láhve (čutory) oplétají sítím, a jiné ještě věci k domácí potřebě.

Rohoze přivázejí se od Tisy a také *sopún* (mýdlo) od Debrečina, s jehož vařením se též ženské tam nejvíce obírají.

Židé vedou obchod v rozličných věcech; jim je vše dobré, jen když dost malý ošoh z toho vyplývá. Nejvíce vedou obchod s towarem rozmanitého druhu, v obilí, víně, v koních, a který má dosti peněz, půjčuje na *úžeru*, jak Slovák říká, nejraději ale jsou arendátory krčem a vinopalen. Řemeslu se žid neučí, leda sklenářství, vůbec něčemu lehkému, aby se nestahal. — Maďari se též řemeslu neučí, leda řezníkem; nejraději je Maďar gazdou a husarem, a musí-li sloužiti, *čikošem* neb *kondášem* (pastýři koní a svin). —

Není tomu ani sto let, co se v Uhřích hudebnické umění za nepočestné zaměstnání považovalo. Roku 1785 dostali kameníci a zedníci Levočští od cechu příkaz, aby se v zimě, když je méně práce, žádný nezanášel *práci nepočestnou*, jako: *vyhrávání po krčmách, při svatbách* atd.

Doposud není způsob mezi Maďary učiti se hudbě; teprv po-

slednější léta, co fortepiano mezi zámožnými trochu do módy přichází, ale chléb si tím vydělávati považoval by Maďar za snížení. K čemu by se měl sám s učením lopotit, k tomu je cikán! — Slováci mají mnohem více smyslu pro hudbu, ale ani mezi nimi se tak nepěstuje jako v Čechách. Mají ale Slováci kolikero krásných varhan, od znamenitého stavitele varhan Podkonického Michala. — Kostelní hudby není, mimo hlavní města a kde biskupové svoje vlastní kapelly drží. — Obyčejně se při mši píseň zpívá s průvodem varhan i v katolických kostelích, a jen na velké svátky zavolá se na kruchtu několik cikánů, aby zatroubili a zabubnovali intrady. — Tak i v Ďarmotech na varhany hrával cestář, Čech, dosti špatně, ale jiného nebylo. — Přechody jeho byly obyčejně melodie czárdášů. — Poslední léta přišlo tam několik Čechů úředníků, a pomocí cikánů zřídili přece trochu muziky na kruchtě. —

Hudebníci po celých Uhrách jsou cikáni. Národní muzikant Slováků, nejvíce pastýř, je *gajdoš* (dudák). — Cikán je rozený muzikant; hoch jen *odzemek*, a již začíná se učiti na některý nástroj pískati, potom na housle hráti, na troubu troubiti, a tak pokračuje, až se z některých stane umělec, aniž by noty znal. Mimo fortepiano a varhany naučí se cikán všem nástrojům sám od sebe a bez znání not; z partesů nikdy nehraje, jen dle sluchu. Jednou zazpívej před ním píseň, jednou zahrej pochod, už ti to bude hrát, a na píseň nejpěknější variace. — Nejmilejším nástrojem jsou mu housle; jsouť mezi cikány znamenití mistři na ně, jako bývali před lety Bihar v Jagru, Barna v Pešti a znamenitá houslistka Činka-panna, na něž Maďari s nadšením zpomínají. — Poslední léta pověstným se stal Bunko. Houslista obyčejně vede sbor, a udává thema. Sbor záleží obyčejně ze čtyř, osmi neb dvanácti hlav. — Takové sbory hrají obyčejně v lázních a na bálech ve větších městech. A byť i nehrál uměle, každý houslista hraje čistě a s výrazem. — Zvláště líbezně znějí cikánovy housle večer, kdy všecek v hru pohroužen melodie z nich vyluzuje, tu plné vášně, hned zase plné sladkosti, jakoby s nebe padaly. — Člověk poslouchá sladkým tím kouzlem omámen, a poslouchati by nepřestal. Maďar neslyší žádné hudby tak rád, jako cikánské, a dokonce když mu hraje pochod Rakóci'ho a czárdáš, tím ho může do pekla vésti; k smrti zarmoucen kdyby byl, jak cikán zahraje, jakby mu ohně do žil nalil, a housle cikánovy přivábily již nejednoho matičina synáčka „na vraného koníčka“ — Bez cikána neskončí se žádná slavnost, ni žádná hostina. —

Mezi plemenem cikánským je muzikant za aristokrata považován, poněvadž si čistě chodí, svou chyši má, pořádnou domácnost vede a s pány zachází. V Ďarmotech je jich také několik rodin, mají velmi čisté chyše, gazdiny cikánské se čistě nosí, jen že mají vždy něco na sobě, čím se od jiných liší, jakož i cikán nad jiné miluje červenou barvu, nápadný šat, a na něm hodně šňůr a lesk-

lých knoflíčků. Říká se, že je cikán nejpyšnější, když má červený plášť. Jsouť mezi nimi velice krásní mužové, též i mladá děvčata některá jsou rozkošná, co ženy ale záhy krásu trátí. V stáří jsou někdy opravdové strygy, na něž strach se podívati. Nejedem krásný cikán požívá přízně velkomožných pánů, a hraje v jejich společnosti nejen co muzikant, jakož i chytré, pěkné cikánky. Toulaví cikáni jsou pro lenost, nečistotu a ošemetnost v opovrzení. Na Slovensku se vůbec říká místo lháti a lež *cikániti* a *cikánstvo*. Takovému tuláku bys mohl vystavěti zlatý palác, a v něm co srdce ráčí, on přece uteče pod širé nebe a bude raději žít bídě jako uliční pes, než by zůstal mezi čtyřmi stěnami zavřen. V Ďarmotech vystavěli rodině, ježto u hřbitova své ležení mívala, barák, a zřídili jí to. Šli tam cikáni, ale večer lehli všickni na dvůr a ráno odešli na své staré místo a rozbili *šiator* (stan) při starém ohništi. Několik hrnců, *somař* (osel) nebo stará herka, *taliga* *), psisko, jsou jejich jediným jměním, a několik kousků šatstva rozličného vzoru, jak se říká, každý pes z jiné vsi. Tak jezdí po dědinách, otrhaní, polonazí; děti v letě zcela nahé po městě běhají. Když něco vyžebrají, a kde co mohou ukradnou, vrátí se na svoje staré stanoviště. — Od jara do jeseně netrpí nouzi; drůbež zabíhá do polí, zeliny všude na polích a vinicích hojnost, a cikán nemá velkou úctu před právem vlastnictví. Po dobývání bramborů napaběrkuje si jich do zásoby, ale když i ta vyjde, slunce nehřeje, požerné větry duchati začnou, zem sněhem zapadne, tu cikánu zle! A přece nehledá ochranné obydlí, ale raději všelikde se skryje na venku. Kde veliké stohy slámy na polích stojí, v těch udělá si útulek, a v podzemnicích žije přes celou zimu jako sysel. Podzemnice jsou hluboké díry v zemi, padolistím, mechem a slamou vystlané. Vchod do nich jde kolmo dolů; zavřen je dveřmi jen z desk zbitými a z vnitř slamou ucpanými. Když se uvnitř topí, dveře se odšoupnou, aby dým mohl ven vycházeti. Obydlí to podzemní je prý velmi teplé. Mnoho jich viděti u Edeleně. Také čikoši na pustách Potisských taková obydlí mají, jen že důkladněji zřízená, poněvadž v nich někdy i kolik let bydlí v letě v zimě. Někteří z těch toulavých cikánů jsou kováři, nejvíce v Trenčanské. Kují kince (hřeby) rozličného druhu, řetězy a podobné věci, což potom po dědinách prodávají. Ti prý rádi kradou železo. Z kovářů není žádný muzikant. Ženy rády těží z pověrečnosti lidu, neboť věří lid, a nejen obecný, že cikánka umí pohádat, a více než jiní lidé zná.

V letě, v čas velkých paren, dělají toulaví cikáni *těhly*. Sejde se jich více rodin a u břehu Iple rozloží se táborem. Ženy sedí okolo ohňů, varí a záplatují, nahé děti prohánějí se po trávě; muži, na hlavách čepice, okolo kyčlí opásání, jinak nazi, dělají cibly.

*) Dvoukolový vozík.

Jeden vynáší písek z řeky v opálce, druhý v jámě u samé vody hlínu šlape, třetí séčku (řezanku) chytá, čtvrtý do truhliček vtlouká, pátý v malé pyramidální hromádce rovná k vysechnutí. Když se na to člověk dívá, zdá se mu, že se někde v Kalifornii octnul mezi ryžovníky. Vyschlé prodají gazdům k stavění; pět set za zlatý je obyčejná cena, ale někdy jim také zůstane z celé práce hromádka bláta, jestli náhodou déšť na ně padne.

Také *šerhou* *) je cikán, a povinnost jeho jedině ta, aby o velkých trzích na uliční psy pozor dával, by se neštěstí a škoda nestala, neboť je v Ďarmotech, jakož vůbec v městech na dolní zemi, mnoho psů pánů nemajících, kteří celý rok ve dne v noci po ulici běhají, se válejí i na ulicích plemení. Je to nejvíce plemeno chrtí. Co se vyhodí, seberou, celý den se potloukají okolo hostinců a jatek, do pole běhají, co mohou odnesnou, a na ulici spí, dva i tři pohromadě. Kde dostanou jednou žrát, přijdou podruhé zase. Psů těch nevídá si nikdo po celý rok; jen o výročním trhu je šerhova povinnost, chodit za nimi. Má na ten den zvláštní šat, celý červený, a bývá to obyčejně mladý cikán. Chodí sice za psy, a psi za ním, ale jeden nevídá si druhého a každý si hledí svého. Psi hledají, kde by co ulovili k zahnání hladu, a „cikán chodí okolo voza, kde by utrh kus železa“ říká Slovák.

K stále těžké práci se cikán nehodí, aniž při ní vydrží, a proto těch, kteří se hospodářstvím zabývají, posud málo. V Novobradské stolici je malá osada cikánů v Zakale, a v Boršodské v Sv. Petru, dědiny to pověstné pro krádež koňů. Tam, praví se, koně pod jezdcem že ukradnou. V koních rádi obchod vedou. Před lety byl na dolní zemi bohatý cikán, kterýž silný takový obchod vedl, člověk prý poctivý a vážený. — Toulavý cikán kupuje koně nejraději za pět prstů a chmat. Když prý žid hory doly slibuje a cikán žerty provádí, tenkrát *Slováku utěkaj!* Žid mluví slovensky jen když musí, nejraději ale německy, a k vůli prospěchu maďarsky. Každý cikán zná slovensky, maďarsky a svou hantyrku. Věrným manželem je cikán, pokud má ženu rád, ale laskavým otcem vždy, a neopustí rodiny. Jak se dítě narodí, pohrouží je do studené vody, aby se otužilo. Náboženství jsou nejvíce katolického, i toulaví dávají děti křtíti. Na dolní zemi k hranici sedmihradské jsou ještě sbory a osady cikánů, kteří mají svého vojdu a posud staré zvyky a obyčeje svoje zachovávají.

*) Pohodný, v Bystřici *jaša*.